

Szex, kommunizmus, édes élet
Dusan Makavejev

2004. március 29. - Soóky Sarolta

Eszelős zseni vagy zseniális őrült? Dusan Makavejev valószínűleg maga a határvonal, ami a zsenit az őrülttől elválasztja. Kelet-európai kozmopolita, aki vidáman lubickol a kommunizmus motívumgazdag világában, bátran vegyítve azt a határtalanság jelképévé magasztosult testiséggel és a hippiszabadság legszebb hagyományaival. Mindez nem elég, mert a Párizsban élő szerb rendező, aki még mindig képes meglátni Amerikában a lehetőségek hazáját, az önimádó nyugatnak is odacsap egyet-egyet, hogy azért még véletlenül se érezze senki magát komfortosan a bőrében.

Makavejev lételmélete igen egyszerű: kinyitja a kapukat, amik kulcsra se voltak zárva, fellebbenti a máya-fátylat, aztán bölcs mosollyal hagyja, hogy kinevessük önmagunkat. Az ember legtakargatottabb, prűdériába és álszemérembe gondosan bebugyolált titkaiba ás, a perverziót szépséggé eszményíti, az eszméket cirkuszi labdákként emeli a levegőbe, megkeveri és cseppet sem vonzó lényegükre csupaszítja őket. Pszichologizál, miközben az analitikusokat is kifigurázza. A játékfilmes keretből dokumentarista kalandozásokkal kiszólogató művész szürreális vázra feszíti fel képeit. A háttérben kitartóan és feltartóztathatatlanul árad a zene,

mint a makavejevi teljesség állandó kísérője. Énekel a testétől elválasztott fej, az eszmétől elszakadt forradalmár és az egyetlen igaz érzelmében meggyalázott sztár. A kötőanyag pedig éppen az az irigyelhető, de reprodukálhatatlan humor és játékos kedv, ami csakis a vérzivatarok közepette edződött kelet-közép európai alkotók sajátja.

Kallódó emberek és az örült nők ketrece

Minden Makavejev mozi egyfajta út vagy fejlődésregény is egyúttal. A rendező szinte valamennyi filmjében kallódik valaki. Elindul valahová, s ha nem is keresett eredetileg semmit, előbb-utóbb rátalál valami fontosra. A Coca-Cola kölyök elmegy rendet tenni az isten háta mögötti ausztrál leányvállalathoz, ahol azt se tudták, hogy szükségük van egyáltalán problémamegoldóra. Az amerikai szemlélet ugyan egyáltalán nem talál értő közönségre, viszont a „kokakolás” emberére akad. Mc Dowell, a múlt századi módszerekkel dolgozó helyi italkirály olyan leckét ad az amerikainak életből, hogy az rögtön elfelejti kedvenc szlogenjét, miszerint „A Föld addig nem lesz szabad, míg nem lehet mindenhol Coca-Colát kapni”. A Gorilla délben fürdik hőse szintén saját világából próbál kikecmeregni. A régi rend felbomlott, az eszme viszont maradt. Viktor Boriszovics, az újraegyesült Berlinben ragadt vörös katona tehát hűségesen tovább őrzi a Lenin-szobrot, miközben furcsa víziókban találkozgat a némileg elnőiesedett Vlagyimir Iljiccsel, aki jobb híján önkéntesül kötött gyapjúzoknival ajándékozza meg a mindenhonnan kívül rekedt elvtársat. Boriszovics, akit elhagyott Berlin, elfelejtett a saját hazája, és akin a történelem is túllépett, egy egykori szajha meg egy talált gyerek mellett kap esélyt a boldogságra, végül azonban, ha már úgy is kihagyták mindenből, önként kilép a bőréből, s mint egyszerű komédiás sétál tova a vásznonról. Ez is csak egy szerep volt.

Sodródhatnak a nők is. A Montenegró unatkozó Marilynje, aki a vörös katonához hasonlóan kiszólogat a filmből, bizonyítva ezzel, hogy tökéletesen tisztában van „képszülőtti” mivoltával, előbb az örület jegyeit fedezi fel magán, majd egy sajátosan működő szerb bűnöző-kommunában talál valódi énjére. A daloskedvű külföldiek társaságában megismerkedik a vérrel, a harccal és a szenvedéllyel. Olyan játékoknak hódol, amikről azelőtt maximum csak álmodhatott, végül egy gyilkossággal visszatér régi életébe, azonban ott sincs maradása. A Sweet Movie két hősnője mást és mást keres. Miss '84 egyetlen értékétől, a féltve őrzött szüzességétől igyekszik szabadulni. Viszontagságos szexuális road movie-ja, ahogy Marilynt is, egy kommunába vezérli, ahonnan újult erővel és lelkesedéssel ismét fejest ugrik a fogyasztói szemléletű társadalomba, s egy csokoládé-reklámban mint maga a megtestesült édes kísértés tér vissza – megajándékozva önmagával az utókort. Anna Planéta, a kommunizmust vesztett forradalmárnő, védőszentként hordozva körbe hajója orrán Marxot, köröz az amszterdami csatornákon. Cukrosnéniként vadászik áldozataira, miközben éjjel-nappal sugározza a mozgalmi nótákat a szélrózsa minden irányába. Amikor aztán bilincsbe verve hurcolják letölteni jól megérdemelt büntetését, makavejevi játékos slusszpoénként megint előtérbe kerül a valóság

megcsúfolása: a halottak feltápáskodnak. Mert minden csak játék.

A legfőbb gyönyör: Kéjhalál

Makavejev élvezettel pukkaszt polgár, pimaszul, mégis mély áhítattal nyúl a testiséghez. Első látásra tán bizarrnak tűnhetnek a test játéakai, makavejevi optikával fényképezve azonban minden az ellentétévé lényegül át. A W. R., az organizmus misztériumában Wilhelm Reich szexuális terápiája modernkori megváltásként jelenik meg. A tudományosan szabályozott gyönyöradagok a mindennapi stressz alól szabadítanak fel. A Manifesto, noha adaptáció, nem szakad el a makavejevi hagyományoktól. A századelő szabatos világában virágzik az erotika, s „nagyszüleink” olyan természetességgel hódolnak a szexnek, mint mondjuk az angolok a krikettnak, s hiába is próbálja a prűd tanárnő virággal álcázni a lényegét, az általa terelgetett gyereksereg minduntalan szeretkező párokba botlik. A gyerekek pedig figyelnek, igaz, éppen gyermeki mivoltuknál fogva nem lepődnek meg semmin. A meglepődés sora sokkal inkább a Sweet Movie szűzies Miss '84-én van, aki egy méretes aranyfallosz elől menekül világgá, hogy egy kommunában barátkozzon össze újra a testiséggel. Itt már nem meglepő sem a nagy zabálás, sem a tányérba székelés, az a képsor pedig, amikor a teljesen összetört néma lány egy szoptatós anya kebeléből szívja magába újra az életet, szinte magasztos pillanattá lényegül. A hajófedélzeten, az Eiffel-torony tetején, fáról lelógatva, párnatollba, búzába vagy cukorba temetkezve ölelkező szerelmesek egyre újabb és újabb módjait próbálgatják a gyönyörnek, amikor pedig már nem marad meg nem tapasztalt véglet, jöhet a legfőbb élvezet, a halál. A W.R. hősnője imádott táncosa kezétől hal, majd levágott feje boldogan dalol tovább a boncasztalon. Anna Planéta az "Édes Moziban" cukorba temeti áldozatait, végül az elviselhetetlenségig fokozott mámor tetőpontján saját szeretőjének is vérét ontja, élvezettel szemlélve a vörösre színezett cukorkristályokat. A Montenegro Marilynje az ifjú szerb Montenegro oldalán egy kád búzában talál a boldogságra, aminek késsel vet sorsszerű véget. Megtörtént meséjének befejezése: „Boldogan éltek, amíg meg nem haltak.” A vége mégsem ez, mert az unatkozó svéd szépasszony fináléképpen mérgezett gyümölcscsel szabadul terhessé vált átlagcsaládjától.

Vörös posztó

A Makavejev-mozik sajátja az a szemlélet, amely, mintegy hívószavakként, újra és újra elénk sodorja ugyanazokat a motívumokat, hogy még véletlenül se tévedjünk el a gazdag képkavalkádban. Nemcsak a test már sokszor említett finom utalásairól van itt szó. A második számú vezérmotívum maga a vörös posztó, a rongyosra figurázott kommunizmus. A Gorilla világvégéig posztoló katonája őrzi, a Sweet Movie „partizánája” terjeszti az eszmét. A Lenin-szobor darabokban távozik Berlinből, miközben Lenin zoknit köt, pipafejként funkcionál Mr. Milliárd zsebében és Coca-Colát reklámoz, Marx a forradalmár hajó orrában bezacskózott víz formájában ont könnyet, Sztálin pedig a cukorhegyeken túlról kacsint ránk. A makavejevi dramaturgiában mindig akad egy-egy titkos összeesküvő is. A jól bevált forradalmárok és eszmehívőkön túl például a Manifesto majd teljes „stábja” tör a hivatalos látogatásra érkező király életére, míg a Coca-Cola kölyök főpincére gyanús titkos üzelmekbe próbálja bevonni az amerikai vendéget. Visszatérnek a kommunák, visszatér a kisegér is. Anna Planéta Patyomkin-matróza egy kisegérral a kalapja alatt utazik, aki tíz évvel később a Coca-Cola kölyök cipőjéből bújik elő, hogy együtt kezdjen új életet az egykori problémamegoldóval.

Menj analízisbe!

Ne feledkezzünk meg a pszichoanalitikusokról sem! A Montenegro faképnél hagyott Martin Jordanja az örült asszonya és szintén elmeháborodott apja számára felfogadott pszichiáterrel mulatja a pezsgőbe fojtott időt - édeshármásban egy közös nővel. A pénzközpontú doktor nem kevésbé bolond, mint páciensei. Bundában illegeti magát és macskát tart az asztalon. Szondi Lipót ugyan csak a róla elnevezett teszt ürügyén említődik, a Manifestóban viszont egyenesen a munkaterápia feltétlen híve, Dr. Lombroso kezeli a diliházba zárt összeesküvőket. Kedvenc gyógyszer száma az emberléptékűre nagyított mókuserék. Végül jöjjön Wilhelm Reich, akinek egy teljes filmet szánt a rendező, vagy ha úgy tetszik, inkább egy fél filmet, mert a W. R. dokumentumfilm-keretbe ágyazott játékfilm. Ebből Dr. Reich, a szexualitás felszabadításának főideológusa, a nem fikciós rész hőse. Makavejev kamerája utánajárt a freudizmust marxizmussal ötvöző, a nemi ösztön energiaforrásként való felhasználásával kísérletező professzor elméletének és gyakorlatának. Az osztrák orvos tragédiája, hogy miután mind a freudizmus, mind a kommunizmus kivetette magából, a szép új haza, Amerika sem volt hálás a kozmikus életenergiák daganatok elleni bevetéséért, inkább kuruzslás vádjával börtönbe vetette az orgoenergia-akkumulátor atyját. Noha a szexista pszichiáter a börtönben meghalt, s gépeit meg írásait egy szál megsemmisítették, a hatvanas évek újbaloldali diákmozgalmi és szexuálforradalmárai újra felfedezték maguknak, így aztán nem veszett kárba semmi. Az 1971-ben készült mozi tehát még talált néhány lelkes követőt. A sors különös fintora, hogy a disszidens filmje magát a rendezőt is távozásra készítette hazájából. Az organizmus misztériumát Jugoszláviában egy olyan jelenet miatt tiltották be, amelyben Lenin-kép alatt meztelenkedő emberek "gyalázzák meg" a vezér emlékét.

A lét elviselhetetlen édessége

A Sweet Movie nemcsak Makavejev legismertebb munkája, de egyben a makavejevi életmű csúcsa is. Noha az eredetileg dokumentarista rendező alig tíz éves játékfilmes múlttal a háta mögött, 1974-ben forgatta az „Édes Mozit”, s a Montenegro, a Coca-Cola kölyök, a Manifesto valamint eddigi utolsó egészestése, A gorilla délben fürdik (1993) is később született, a SM az, ami a maga 95 percében benne hordozza a teljes makavejevi gondolatrendszert. A SM átlendülve az Organizmus egy témára koncentráló lényegén, de annak irányvonalait követve, egy tökéletesebb egység irányába lép tovább. A dramaturgiába sokkoló képi élményként keverednek a dokumentumelemek, mint például a katyni tömegsír felnyitásáról készült képsorok, amelyek egy viaszrózsa-készítő keze által szelődülnek vissza a fikció világába. Maga a cselekmény viszont két szálon, két nőt követve fut.

Miss '84, a legeslegártatlanabb szempár egyre öntudatosabbá váló tulajdonosa, a nyugat útvesztőiben kallódik. Dusan Makavejev már 1974-ben belelát a szépségipar méreggel színültig telt veséjébe. A gúnyrajzon tökéletesen groteszk térben biztos kézzel megrajzolt karikatúrák mozognak. A rendhagyó szépségversenyen kizárólag érintetlen szűzek indulhatnak, szavahihetőségüket a cirkuszi egykereken egyensúlyozó Dr. Hüvelykujj ellenőrzi, a verseny tétje az Erényöv Alapítványt vezető vén szipirtyó milliárdos fiának keze, aki épp a Niagara Vízesés koncertteremmé alakításán fáradozik. A szerb dobosok kísérete egybekelés útlevelel a jólétbe, az egyetlen gikszer, hogy az ifjú ara a nászéjszakán megretten férjura arannyal futtatott nemiszervétől, így távoznia kell a háztól. A család minden tekintetben hatalmas méretekké váló néger szolgájának gondjaira bízzák, aki legfőbb erényei között tartja számon, hogy a képe szerepel a Szondi tesztben. Innen a bohém városba, Párizsba vezet az út – egy piros bőröndbe csomagolva. S miután Miss '84 nem adta legfőbb erényét sem a vagyonnak, sem az erőnek, a szépség oltárán áldozza fel azt önként és szenvedélyesen. Az Eiffel-torony tetején turisták szeme láttára elkövetett nagy áttörés azonban úgy végződik, akár a kutyaéknál. A tündöklő szépségű El Machót és az elveszett királynőt végül egy konyhaasztalon szabadítják ki a szerelmi görcs fogságából. A tünemény földre száll, s amíg más a ruháját szaggatja, Miss '84 tojásokat csurgat az arcára, úgy siratja az elveszített pillanatot. Innen már egyenes út vezet a szemétdombra, ahonnan a testiség hétköznapi élethez vesz magához a sok hatására megnémult lányt. Amit a világ kivetett, azt a periféria magába fogadja. Az átlényegülés az Örömhóda dallamaira versenyt üritkező, meztelenül keringőző, orgiákba temetkező társaság kebelében történik meg. A végkifejlet fricska a globáltársadalomnak: a névtelen Miss '84 csábereje teljében folyékony csokoládéban fürdőzve, reklámhősként adja át magát a fogyasztóknak.

A másik „édes lány”, azaz inkább amazon, a kommunizmus kebeléből kiszakadt Anna Planéta, aki Túlélés nevű Marx arcával díszített hajójával járja Amsterdamot, s fittyet hányva szabályra, sorsra, végzetre, állhatatosan hirdeti a forradalmi eszméket. A kommunizmus női szelleme egy biciklin száguldozó, ki tudja honnan szalasztott Patyomkin-matrózból talál méltó társára. A

vörös ördög Miss '84-el szemben nagyon is tudja, mit akar. Dal szárnyán terjeszti az eszmét, miközben cukorral és különböző édességekkel kísért csatornaszerte. A hajófenék tele hullákkal, Anna egyenruháról menyasszonyi díszöltözetre vált s különös pedofil orgián látja vendégül, majd mészárolja le a kíváncsiskodó gyerekeket. A szertartás csúcsa mégsem ez, hanem a cukros vég. Az áldozati bárány szerepe a matrózra osztatik, aki a nászágyként funkcionáló kádnyi cukorban leli kéjes halálát. Aztán kiderül, hogy mindez csak átverés. A szín éled, a szereplők továbbállnak, az ének és az édes élet folytatódik.

forrás sok képpel:

<http://www.magyar.film.hu/filmhu/magazin/szex-kommunizmus-edes-elet-szakma-tanulmany.html>

